

Klotspelet i Hornborga by, Hornborga socken, Västergötland.

Af

Jesper Svedenborg.

Leken¹ bestod af nio stycken träkäglor, »klot», däraf den längsta, som alltid ställdes i midten, kallades »kung» och var c:a 1¹/₂ aln lång. Fyra stycken voro 1 aln långa och kallades »treor», fyra, cirka ¹/₂ aln långa, voro »ettor». De tillverkades af björkrundvirke, och voro tillspetsade uppåt med en inskärning c:a 5 tum från toppen. Med dessa spelades tvenne slags spel — »Slå klot» och »Pomra». I det första kunde från 2 till och med 10 spelare deltaga. Dock spelades det vanligen af 6 eller 8 man, som indelades i 2 lag. Före spelet utsågos två så kallade »stampare», hvilka voro hvardera hufvudmän för sitt lag. Den först utsedde stamparen kastade en slant upp i luften, »singlade», och den andre utropade gissningsvis, hvilken sida af slanten som skulle falla upp. Gissade han rätt, så ägde han att bland deltagarne utse den, han ansåg vara skickligast, till anförare för sitt lag. Sedan utväljer den andre stamparen en hufvudman för sitt lag, och så fortgår det, tills alla de deltagande äro delade i två lag. Den sist utvalde »sätter mål», d. v. s. bestämmer den plats, hvarifrån alla spelarna skola börja att slå, vanligen 10 à 15 famnars afstånd från kotleken. Denna uppsättes i en liksidig fyrkant, där hvarje sida utgjorde c:a 2 ¹/₂ aln, med en »trea» i hvarje hörn. Kungen sättes i midten af fyrkanten, en »etta» i rak linje mellan hvarje hörntrea. Sedan lägges målet, som består af en 2 alnar lång stake eller plank. Hvarje spelare utväljer en passande sten för att slå med, och får denna sedan ej mera utbytas mot en annan den dagen. När en dräng eller byaman krokade i de steniga markerna, försummade han aldrig att i fickan nedstoppa de stenar han möjligen fann, och ansåg lämpliga för klotspelet, och så kunde han hela dagen gå med en hel del sten i fickorna.

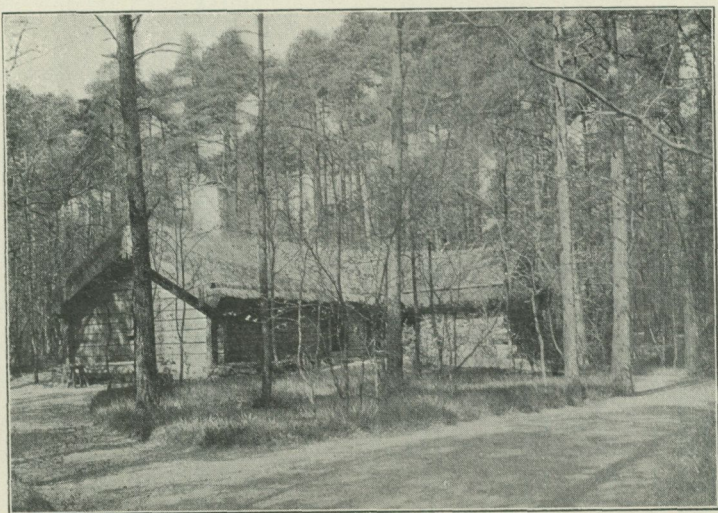
¹ Se uppsatsen: Hornborga by sid. 34.

Spelet börjar med, att de tvenne stamparne slå först, och fortsättes sedan i den tur och ordning spelarne blifvit utvalde, tills alla hunnit slå, d. v. s. kasta stenen, och kallas detta »slå framslag». Den, som först uppnått jämt talet 24, har vunnit, men kommer man öfver detta tal, har man som det heter »femtat», och äro alla bakslag förlorade. Fälles vid slaget (kastningen) kungen ensam, räknas detta för nio, men fälles han med sådan kraft, att rotändan kommer att ligga utom leken, så räknas detta slag för 12; tager han någon eller några andra klot (kägglor) med sig i fallet, så räknas endast antalet fällda klot, d. v. s. kungen med en fallen »etta» eller »trea» räknas endast för 2 o. s. v. Fälles en ensam »trea», så räknas det för tre, men faller något mera klot i samma slag, räknas ett för hvarje fälldt klot. Den, som ej lyckas att i framslag fälla något klot, får ej heller deltaga i bakslag. Ingen af de i framslaget kastade stenarna får under något förhållande flyttas från den plats, där han fallit, förrän turen kommit för hvar och en att slå bakslag. Som regel gällde att, när man vid framslag hade uppnått 22 eller 23, var motspelarnes stampare skyldig att utropa: »det fattas ett!» eller »det fattas två!» — »det skall ni i lek på!» Härmed menades, att de af laget, som icke hade kastat, nödvändigt måste kasta sina stenar så, att de antingen stannade i eller passerade igenom klotleken. Lyckades man då att fälla ett eller två klot — beroende på hvad som fattades i 24-talet — så var spelet vunnet, men fällde man flera, så »femtades», och alla återstående spelare af laget hade då för den omgången förlorat sina bakslag.

Vid bakslag gick det i samma tur och ordning som i framslag. Där gällde kungen för sex, om han hamnade utom leken, men för tre, om han föll ensam; hvarje »etta» och »trea» räknades då för ett. Fälldes två eller flera klot, räknades endast antalet. Till regler för bakslag gällde, att spelarens sten icke fick rulla längre bort från leken, än att spelaren fick »spännt till kungs» eller »spännt till lek», d. v. s. att man från den plats, där stenen låg, skulle utsträckt uteder marken kunna med handen nå fram till eller räcka kungen. Detta kallades »spännt till kungs». Lyckades detta, hade man förmånen att ställa sig hvar man behagade, när man sedan

skulle slå bakslag. Nådde man ej fram till kungen, men väl till en annan kägglä, så hade man »spännt till lek». Man ägde då rätt att flytta sig till höger eller vänster, dock med samma afstånd från leken, medan man slog. Ägde man ingen af dessa förmåner, var man skyldig att stå med fötterna tillbredds och tätt sammanslutna samt slå från den plats, dit stenen fallit vid framslag.

»Pomra» var ett spel som endast kunde spelas af två deltagare. Man stod då alldeles intill kotleken medan man slog. Den som fällde sista klotet var vinnare.

Sjödahls stugan från Hornborga by,
nu på Skansen, Stockholm. Ur A. Nilsson: Skansens kultur-
historiska afdelning.